

Les danses de festa major enmig del folklore festiu

La festa

Enguany, 2013, la trobada anual de cultura ha tingut lloc al bressol de Catalunya, a Ripoll. El tema per tractar, com diu el títol, ha estat *la festa*, qüestió engrescadora i importantíssima en la vida dels pobles. Convidat a participar-hi, em vaig preparar unes notes referents al calendari festiu d'Andorra –encara que no ho sembli, Andorra es un país molt festiu–, massa abundós i tot si tenim en compte el poc temps de què disposa cada participant per fer la seva exposició. Resultat previsible, vaig haver de tallar el *discurs* tot just quan intentava relatar quin és al meu entendre l'acte festiu més icònic de les Valls. (Vegeu il·lustracions al final del text)

Sigui com es vulgui, el cas és que en guardar el plec de notes en una de les butxaques del gec, aquestes, entre el tràfec de les presses i que la butxaca és poc fonda, en un moment o altre, els papers deuen de caure i es perden. La divina providència fa bé les coses: en

refer l'escrit he pogut centrar-me, estendré'm més i dedicar més espai al pinyol de la qüestió, que és la nostra dansa reina de la festa major de Sant Julià de Lòria, i també de passada aprofitar que avui dispo d'una mica més de documentació escrita sobre aquesta dansa, que des de temps immemorial es balla només un cop l'any, la tarda del darrer dimarts del mes de juliol: el Ball de la Marratxa. (Sí, ja ho sé que segons el Fabra es diu *Almorratxa*, però els lauredians en diem *Marratxa*, com

Sergi Mas i
Balaguer,
artista escultor,
gravador, escriptor

Canòlich l'escrivim amb hac final i del narcís en diem *garlanda*, peti qui peti, amén.)

Hi ha poca referència escrita sobre el Ball de la Marratxa d'Andorra i, que jo sàpiga, és relativament moderna. Es troba en el *Diccionari de Música i Dansa de Catalunya, volum I*, 1936, de Francesc Pujol i Joan Amades, amb la col·laboració de molts dels folkloristes catalans, entre ells Aureli Capmany, Bosch de la Trinxeria o el comte de Caralt.

Diu l'esmentat diccionari: "amb el nom de Ball de l'Almarratxa, o de la Morratxa solia celebrar-se en sortir de l'ofici. Era ballat només per la parella de pavordes, administradors del sant. Deu el seu nom al fet de portar el ballador una almorratxa amb la qual ruixava la seva companya en determinats moments del ball. A Sant Julià de Lòria (Andorra) tenia un caràcter cerimoniós: [es fa estrany la referència en temps passat, ja que mai no ha deixat de ballar-se] el ballador portava barret de copa i llarg gambeto, mentre que la balladora anava cofada amb una caputxa blanca o folgada mantellina. Del barret del ballador penjava cap enrere un floc de llargues cintes amb uns cascavells a la punta que voleiaven graciosament amb els moviments del ball del qual marcaven el ritme, en certa manera, amb el seu repic. L'almorratxa, que amb la variant, de Morratxa, donava nom al ball, era darrerament substituïda per un pom de flors violades que, en ballar, es posava al cap el ballador. Antigament aquest pom de flors degué ésser una veritable Almorratxa enflorada." La narració, malgrat fer la sensació que és un ball en desús, és valuosa, precisa i amb tot de detalls, i sols hi manca la partitura musical, cosa de la qual no s'ha disposat, com veurem més endavant, fins molt més tard. Es nota, però, per la descripció dels elements de vestuari i additaments, com el contrapunt dels cascavells, que hi ha unes llacunes de temps, no insalvables si es volgués recuperar l'originalitat de la dansa.

Passem a manllevar la glosa radiofònica que fa el mestre Josep Fontbernat del Ball de la Marratxa, que és transmeté el dia més important de la festa major de Sant Julià de Lòria el 28 de juliol del 1959.

"Al Padri Ricard Mas. -En "Ricardo" va ser qui va mantenir durant un munt d'any viiu l'esperit de la Marratxa. -

Sant Julià de Lòria és segurament el poble de les Valls que ha conservat més fidelment els seus costums mil·lenaris. És el poble de la galanteria i el desig de complaure els seus hostes hi és sempre observat en grau superlatiu.

El darrer diumenge de juliol celebra la seva Festa Major i l'acte més solemne entre tots els festeigs que hi tenen lloc és el de ballar "El Ball de la Marratxa" a la plaça.

El "Ball de la Marratxa" és més que una dansa folklòrica, sobrepassa el fet de ballar un ball més o menys harmoniós amb més o menys gràcia.

És un ball on hi ha el record d'un fet històric, el que va tenir lloc el dia 7 de setembre del 1278, amb la signatura del tractat de pau al Pont dels Escalls.

No és pas avui que parlarem dels "Preatges", llei fonamental, encara ara, del dret vigent a

les nostres Valls. El "Ball de la Marratxa" té la seva actualitat, cada any quan arriben aquests dies de festa major.

Vet aquí la història: El Bisbe de València i el Rei Pere III d'Aragó foren els testimonis de major excepció i els amigables componedors per a signar el tractat de pau entre el Comte de Foix i el Bisbe d'Urgell. Com ja ha estat dit, aquest tractat fou signat al Pont dels Escalls. L'entusiasme que aquest esdeveniment va ocasionar fou esclatant. Fou, però, a Sant Julià de Lòria on varen tenir la idea de rebre com es mereixia els dos magnats que hi prengueren part i que en el fons n'eren els inspiradors.

I varen imaginar un ball que simbolitzaria aquest acte solemne. I és així com va néixer el "Ball de la Marratxa" anomenat també el "Ball dels Cònsols". El ball consisteix en dos dansaires, un de casat i un de solter, que porten barret de copa alta tot ple de cintes dels colors nacionals andorrans. Van evidentment mudats amb els vestits d'aquell temps.

Els dos dansaires – el casat i el solter – representen simbòlicament els dos Prínceps. El solter representa el Bisbe d'Urgell i el casat el Rei de França o el President de la República Francesa que han heretat del Comte de Foix. Les noies representen les sis parròquies andorranes. El fet que cada ballador en tingui tres que es donen la mà, és senzillament el símbol del fet que els prínceps, pel tractat que acaben de signar, són "in diviso".

El ball és graciós i senyorial. Perquè en aquest darrer dinar de juliol no es ballés el "Ball de la Marratxa" a Sant Julià, s'hauria d'acabar el món, i les muntanyes veïnes s'haurien d'enfonsar. En els països de tradicions, si aquestes fallen, tot queda falsejat. Res no existeix.

El "Ball de Santa Anna" a Les Escaldes, "La Ossa" a Encamp, "El Contrapàs" a Andorra la Vella, el "Ball de la Marratxa" a Sant Julià de Lòria ... La història d'Andorra és feta també de danses i de cançons. Si una d'aquestes es perdessin, les Valls andorranes haurien perdut l'ànima. L'aigua, els vents, els núvols, els ocells, tot hi passaria silenciosament. Només s'hi sentiria el brogit que fan les coses vulgars, les que embruten l'esperit. Per molts anys, vós, el més vell de Sant Julià de Lòria, que cada any, a la vella plaça, plena de gent, us poseu el barret de copa alta plena de cintes andorranes i teniu a la vostra dreta les sis noies més gentils i més boniques de la parròquia. Per molts anys, també, el més jove, perquè tens al teu davant tota la història del país, la salvaguarda del qual t'és confiada". Deuria de ser per allà l'any 1965, durant el consolat de l'Hble. Sr. Josep Pintat que es va crear l'oficina de turisme de Sant Julià de Lòria. Una de les primeres disposicions de l'oficina va ser editar unes modestes publicacions –dos dobles fulls grapat– amb el propòsit de donar a conèixer al visitant la cartografia, les llegendes junt amb les tradicions i festes peculiars

de la parròquia. Una d'aquestes publicacions es dedicava precisament a l'emblemàtic Ball de la Marratxa.

L'escrit de la publicació de la qual fem referència és anònim, però asseguraria que reproduïx el relat que duu de capçalera *La Marratxa*, inclòs en el llibre de costums lauredianes *La Ceca i la Meca*, del qual són coautors Raoul i Alzina. Darrere del segon cognom hi ha l'antic rector de la parròquia, mossèn Jaume Argelagós i Alsina, i el llibre es publicà el 1955; per tant, si és correcta la meua teoria, aquesta Marratxa seria anterior a la del glossari del mestre Fontbernat. El dubte s'esvairia consultant el llibre de referència, però primer caldria trobar-lo. Ambdós escrits són gairebé un calc l'un de l'altre i es diferencien per substanciosos matisos: un, el del mestre, és un relat més poètic, més vivencial i directe, toca la fibra del sentiment amb la seva dedicatòria a un personatge clau en la pervivència de la singular dansa; l'altre, la de la hipotètica autoria del mossèn, és més una narració més descriptiva. Potser situa l'epopeia històrica remota, mítica o no, de l'origen del ball, també descriu amb minuciositat, amb detall, el desenvolupament de tot el ritual de l'acte de celebració d'una efemèride.

De totes maneres, no cal pensar en cap plagi ja que els dos relats no fan sinó reproduir el que qualsevol lauredià, home o dona, dels de cinquanta anys enrere recitava de memòria fil per randa.

Per no pecar de ser massa reiteratiu, estalviarem transcriure íntegrament *La Marratxa* de l'oficina de turisme. Crec, però, que val la pena de reproduir els fragments que poden fer-nos més visibles les particularitats de la dansa, àdhuc representar-nos i traslladar-nos la coreografia en ús de cinquanta anys enrere. L'autor o autors anònims s'esplaien en un panegíric entre moralista i patriòtic; entre el recit dels orígens llegendaris de la dansa de què tracten, diuen que "la dansa de la Marratxa és la peça mestra del folklore andorrà, perquè és la nostra dansa històrica replenta de sentiments patriòtics, expressió viva de l'alegria d'un poble saturat de l'emoció que neix de la paraula divina, pau.

Varen ser-ne hostes d'honor els signants de l'armistici i sembla que es va ballar per primera vegada la dansa de la Marratxa, a la qual la tradició atribueix un valor històric perfectament acceptable.

Fesomia de la Marratxa: l'autor és desconegut; s'atribueix, això no obstant, als monjos de Sant Serni de Tavèrnoles, a Anserall, poblet situat a tres quilòmetres de la Seu d'Urgell; els monjos havien posat tota la seva influència prop del rei Pere d'Aragó per posar fi a la terrible guerra entre els dos senyors, el bisbe d'Urgell i el comte de Foix".

Aquí els autors descriuen que dels dos balladors un és casat i l'altre solter, que van vestits de prínceps, amb barret de copa alta. Els dos balladors conviden sis donzelles vestides a l'estil de l'època feudal (faldilla lluenta i llarga fins als peus, espardenyes envetades, la cabellera desplegada i sostinguda per uns *reds* finíssims.

Aquí descriuen què representen els balladors: "porten conjuntament de la mà les sis parròquies de les Valls, símbol de la cosobirania que s'anava a pactar".

Cada ballador porta de la mà tres donzelles, que es donen la mà l'una a l'altra; al final de cada part de la dansa, el braç del príncep i el de la seva donzella més immediata s'aixequen, formant arc, mentre al compàs d'una música més viva les tres donzelles passen per sota l'arc, que simbolitza l'homenatge al príncep.

Simultàniament realitzen el mateix l'altre príncep i les seves donzelles, per formar un conjunt molt graciós i finalitzar cada una de les parts amb una delicadíssima salutació de les donzelles a llurs prínceps.

La música pren seguidament aires de ronda i en aquest moment dos fadrins del poble prenen part en la dansa formant dues rodes o cercles. Mentrestant, grups de tiradors desapareixen salves eixordadores.

En els darrers compassos de la música es tira una descàrrega tancada.

Sembla molt possible que aquesta dansa fos la que abans s'anomenava *ball de cònsols*. Cada un dels cònsols prenia tres donzelles, a les quals durant la dansa anava arruixant amb aigua perfumada que portava a la seva marratxa. Abans de començar el ball, tenia lloc una mena de comèdia o pantomima que figurava una brega entre moros i cristians. Hi intervenia molta gent. Tots anaven armats amb escopetes de pistó, tirant a discreció, com qui corre la pólvora. Es judicava la importància de la festa per la quantitat de pólvora que s'havia consumit.

Algun any, els comedians de Sant Julià havien aconseguit reunir la totalitat de les armes de foc de les Valls per poder fer més soroll amb les descàrregues. Acabada la representació, ballaven tots el ball pla.

Els autors fan constar al peu d'una fotografia: Ricard Mas i Faugerat, que fou l'ànima del nostre folklore durant més de mig segle.

En transcriure els documents de què ens hem valgut, s'ha volgut respectar l'ortografia i també algun anacronisme, com ara situar la signatura dels pariatges al pont dels Escalls, les descripcions del vestuari dels dansaires i potser d'altres que no treuen cap mèrit al seu valuós testimoni.

La festa és una manifestació del dinamisme social, que va canviant i prenent formes diferents en la proporció en què el temps i factors d'espai canvien, alteren la programació de la festa i el seu transcurs es transforma i es modifica seguint els canvis socials de la comunitat.

La música i la dansa apareixen quasi sempre vinculades estretament amb els moviments populars i poden també contribuir com a cohesió de grup comunitari. N'és un exemple la nostra Marratxa.

És aquesta capacitat d'adaptació de la celebració de la festa, com ho demostra el testimoni dels tres textos que hem manllevat i que en conjunt abasten encara no un quart de segle i hi podem trobar notables diferències i si hi afegim les que hem observat en l'actualitat, ens adonarem que la part essencial del significat simbòlic del ball de la Marratxa s'ha mantingut tantost que les formes s'han alterat seguint el dinamisme dels temps canvians. La vitalitat del col·lectiu social andorrà ha permès que s'adaptés música i dansa d'arrel antiga per permetre'n la perpetuació i aportar a l'ensem la flexibilitat necessària perquè la tradició resti viva.

Dins de les celebracions festives populars, per sort se'n conserven moltes a tot Catalunya, també a Andorra. Algunes són tan originals i singulars com La Patum de Berga, que se la considera patrimoni de la humanitat, però també n'hi ha d'altres de renom, com la Festa dels Fanalets de Lleida, la Morisca de Gerri de la Sal, el Ball de l'Óssa d'Encamp i, dins dels balls

dits de cerimònia, el Ball del Ciri de Castellterçol, el dels Pabordes de Sant Joan de les Abadesses, els de les Almorratxes de Gironella i de Lloret de Mar..., i tants i tants altres. En el context dels balls de cerimònia, creiem que el nostre té una rellevància especial –no voldria pas pecar de xovinisme–, ja que el Ball de la Marratxa, pel seu significat simbòlic i històric, va més enllà, perquè la memòria popular, la tradició oral viva fins avui dia la situa en la remota edat mitjana, quan nasqué el nostre Coprincipat. Poca broma, sí, encara que la música, els passos de dansa i el vestuari dels dansaires siguin els propis d'uns temps molt més pròxims. El Ball de la Marratxa és la clau de volta de la festa major de la parròquia de Sant Julià de Lòria de les Valls d'Andorra. Com ja han dit repetidament els seus cronistes des de temps immemorials, es balla només el darrer dimarts del mes de juliol a la plaça Major en presència i assistència de les autoritats, síndics, cap de Govern, cònsols, consellers i d'altres autoritats i personalitats civils i religioses –no fa pas gaire temps i encara que fos a ple estiu era de rigor assistir-hi encorbatat i amb *trajo fosc*, com en dèiem adés; però els costums canvien i ara s'hi assisteix mudat però al gust de cadascú–. Tots hi han estat convidats formalment amb un targetó oficial protocol·lari, tots disposen de seient reservat, disposat en rotllana en l'espai on evolucionaran els dansaires.

Abans que apareguin els dansaires aprofitaré per recordar que ara fa exactament cinquanta anys que es fundà l'Esbart Lauredià, o sia una entitat amb president, director, en aquest cas directora, mestre de dansa, classes de ball, etc. El procés de reforma de passar a organitzar d'una manera espontània els balls a una de regulada s'havia iniciat el 1958 com a conseqüència de l'estada a la vila d'unes noies pertanyents al cos de dansa de l'Esbart Verdagner, que llavors era el millor de tot Catalunya, i sembla que influenciaren els típics balladors lauredians, començant per uniformar-los. Els homes conservaren el barret de copa i es vestiren de vellut negre, calça curta i mitges blanques, camisa blanca i llacet. Les noies, totes iguals: cosset negre, ampla faldilla de brocat, davantalet, mitenes i vel als cabells, mitges blanques i espadenyas vigatanes. Total, que abandonaren treure de les capses de núvia les velles vestimentes de les rebesàvies, es cobriren amb un mantó negre violat de flors i ribetejat d'un serrell daurat.

Els músics de la cobla assagen la partitura de la música del ball. No sempre s'ha disposat de la música pautaada. Deuria ser el 1961 quan el joveníssim músic lauredià Daniel Areny gravà ell mateix en fusta i la féu imprimir la partitura de la melodia, que segons ell n'informa és una variant del ritme de corrandà en dues parts, per necessitat de la significació simbòlica del ball. La primera part es compàs tres per quatre i la segona de dos per quatre, no estic segur d'anotar-ho. Fins llavors i durant infinitat d'anys va ser el mateix que mantingué la flama de la tradició, el vell traginer Ricardo Mas, qui salvaguàrdà la memòria de la tonada i les filigranes dels passos de ball. Els músics de torn la interpretaven segons ell els taral·larejava la tonada i si calia els demanava un dels instruments de vent i en feia una demostració, ja que era un traçut trompetista autodidacte.

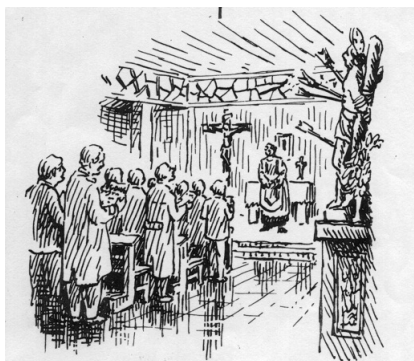
Bé, ja tenim els dansaires al bell mig de la plaça. Els prínceps ja no cal que siguin un casat i l'altre solter, i la resta és tal com ho descriuen els cronistes. Els dos balladors fan tot de salutacions cortesanes amb aires de minuet a les seves *partenaires*; quan la música adquireix un ritme d'alegret, les cerimònies –vet aquí la consideració de ball de cerimònia– s'accentuen i

la dansa acaba quan els dos grups (un príncep = tres parròquies + príncep = tres parròquies) formats en línia fan una gran reverència de cara a les autoritats presents. En aquest moment des dels balcons de la plaça plouen gran quantitat de caramels, a la vegada que sonen les salves d'escopeta dels galejadors que clouen la celebració. Actualment ja no es representa la pantomima de moros i cristians ni galleja el més valent consumidor de pólvora. Com dèiem, tot és canviant, tota cosa viva evoluciona, l'esperit és immortal i com diu el mestre Fontbernat, la història d'Andorra és feta també de danses i cançons. Si un dia es perdessin, les valls andorranes haurien perdut l'ànima.

L'any 1966, per primera vegada en la història del país, un copríncep d'Andorra francès estigué en persona a les Valls. Va ser un esdeveniment memorable, esperat de feia segles. En aquell moment eren síndics procuradors de les Valls els Molts Il·lustres senyors Francesc Escudé i Eduard Rossell. Amb motiu de l'efemèride de la imminent vinguda del General Charles De Gaulle, president de la República de França, Copríncep de les Valls neutres d'Andorra, el M. I. Consell General em féu la distinció d'encomanar-me una escultura que fos un símbol del Principat per obsequiar tan rellevant senyor. D'entre els projectes previs, el M. I. Consell i els síndics escolliren, sobretot pel seu significat, el que presentava el ball de la Marratxa. Així que ho varen posar tot seguit en el relleu en fusta de noguer, en què apareixen els dos coprínceps fent rotllana amb les sis parròquies. Al saló noble de Casa de la Vall, els dos síndics oferiren en acte solemne l'escultura al descendent del comte de Foix.

Calendari festiu d'Andorra en dibuixos de Sergi Mas

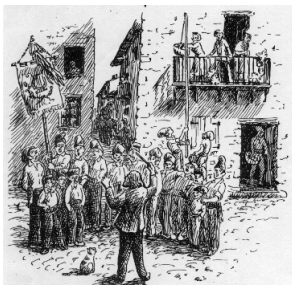
La Germandat de Sant Sebastià
Sant Julià de Lòria

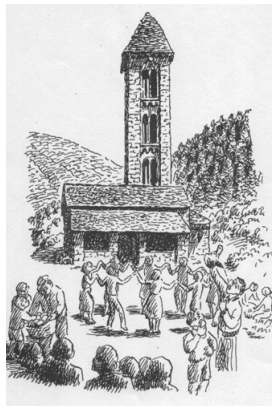
L'òssa d'Ordino

L'óssa d'Encamp

Les caramelles d'Andorra

Sant Miquel de maig, Escaldes

La Passa de Sant Julià

Baixada de bestiar a la fira

Fira - concurs d'Andorra la Vella

Solstici d'hivern

Àpat de vigília, dotze grans de raïm i xocolatada

Nota: La signatura dels Pariatges del 1278 no es va fer al pont dels Escalls sinó a València. No és estrany el malentès. L'estudi de la història d'Andorra des de la dècada dels anys cinquanta a avui ha avançat força, tots els autors de l'època situaven el fet al mateix lloc en què ho fan els nostres dos cronistes del ball de cerimònia de la Marratxa.

L'arbre de maig a la plaça Major de Sant Julià de Lòria i la corranda que es balla al seu voltant

Hi ha una antiga fotografia de la plaça Major de Sant Julià en què es veu, allà, al bell mig, un arbre amb el tronc pelat i la copa frondosa —és una postal de Labouche Frères—, una rotilana dins d'una altra, de parelles que ballen al seu voltant. Personal endiumenjat els observa. Al fons una tarima per als músics.

La gent, grans i petits van mudats, als balcons lauredians observant la festa com transcorre. Tant els participants a la dansa com els que s'ho miren no van ni massa abrigats ni massa lleugers de roba, per tant deu de ser una festa celebrant la primavera.

El Mai de Sant Julià de Lòria

Jo fa anys havia sentit dir que a Andorra en temps passat havia existit una festa a la qual deien *el Mai*. No me'n sabien donar una raó clara: un em deia que l'arbre el plantaven el mes de maig i que el cremaven la nit de Sant Joan; un altre, que el dia següent de la festa el treien de la plaça, i encara d'altres que deien que allí quedava plantat d'un any a l'altre. Un bon dia em passà per les mans un llibre, un excel·lent llibre, el volum primer del *Diccionari de Música i Dansa de Catalunya*, de la fundació Concepció Rabell i Civils, que contenia els esforços de tota una munió d'estudiosos del folklore que durant anys i anys recorren pobles i més pobles aplegant informació. Els responsables de l'edició foren Francesc Pujol i Joan Amades, que tot just tingueren temps de fer imprimir els volums l'any 1936 abans que comencés la Guerra Civil a Espanya. Del seu contingut n'he extret el Ball de la Almoratxa i el de la Batonguera de l'arbre de Maig: "Dansa feta entorn de l'arbre anomenat 'de maig' que, en celebració de l'adveniment de l'estiu, era plantat a la plaça de molts pobles." A les darreries d'abril la fadrinalla cercava pels boscos del terme l'arbre més alt i ben plantat per destinar-lo a *arbre de maig* i anava al seu propietari. Tant si aquest el donava com si no, l'arbre era arrencat per la fadrinalla, el dret de la qual a apoderar-se'n era molts cops refermat per tot el poble en cas de litigi promogut pel propietari.

Manuel Milà i Fontanals confirma el que diuen quan, referint-se a l'arbre, els fadrins donaven voltes al seu voltant al so de flabiol i tamborí. Un cop l'arbre en poder del jovent, les fadrines l'enflocaven amb cintes i llaços de coloraines vives i l'engalanaven amb flors, i el dia primer de maig era entrat amb gran solemnitat i plantat al mig de la plaça, i eren fetes grans ballades i demostracions d'alegria al seu voltant. Aquests divertiments s'anaven

reproduint més o menys durant tot el mes de maig, passat el qual l'arbre era tret de la plaça en alguns llocs mentre en d'altres el conservaven tant com es mantenia fresc, i en molts el deixaven plantat fins l'any vinent.

Les danses que solien fer-se al voltant de l'arbre de maig eren les més populars respecte, amb preferència, de les que es fan a base de rotllo, com la *Balangera*. Les festes de maig tenen un origen molt reculat, han estat més o menys practicades per tots els pobles de civilització més antiga en senyal de joia per l'adveniment de la floració dels vegetals, que és l'anunci de la pròxima arribada dels fruits i de les collites que asseguraven el nodriment durant tota l'anyada. Andorra la Vella, Canillo, Encamp, Les Escaldes, Ordino, St. Julià de Lòria. –Fonts– Bofarull, Brocà, Amades, comte de Carlet. Folklore andorrà.

Els folkloristes catalans que investigaven, en les primeres dècades del segle XX, les danses que es ballaven al Pirineu, atribueixen a la melodia de la cançó i el ball rodó de la *Bulangera* un origen francès i que es propagà a les valls pirinenques, passà a tot Catalunya i arribà a Mallorca –i a les altres illes balears–, i en data recent les Illes han adoptat com a himne *La Balanguera*.

Diuen els estudiosos, entre una abundosa informació de les seves recerques sobre el ball: "Hem esmentat que a Mallorca la *Balangera* encara és vigent com a ball rodó infantil i hem d'afegir que a Catalunya succeeix el mateix. Al Pallars, a la Conca de Tremp i a la Ribagorça donen el nom de *Bolanger* a les corrandes.

En algunes contrades hi ha el costum següent: quan posen a taula el menjar fumejant, el jovent es posa a cantar: 'la Bolanger té un tupí que sense foc el fa bullir... Relacionant el bull de la cassola sense foc amb el meravellós tupí de la Bolanger, pres en sentit absolutament real i despullat de tota la malícia originària.

Es ballava a tot Catalunya i a Sant Julià de Lòria –Bosch prev. Ballets antics del Pallars. Campmany, Ballets Populars de Catalunya.

Es probable, quasi segur, que en el *Costumari català* de Joan Amades es trobi més informació sobre l'arbre de maig i també sobre els balls rodons fent rotllana com el de *la Bolanger*. No ho he consultat, ja que considero que a qui s'interessi pel tema, li és més accessible consultar l'obra cabdal d'Amades que no pas els rars volums del *Diccionari de Música i Dansa*.